

บทความปริทรรศน์
“สตรีนิยม” : การศึกษาวิธีวิทยาผ่านงานวิทยานิพนธ์ร่วมสมัยของไทย
Feminism : A study of Research Methodology
in Thai Contemporary Theses

อรจิรา อัจฉริยไพบูลย์¹
Ornjira Atchariyaphaiboon

บทคัดย่อ

บทความปริทรรศน์ เรื่อง “สตรีนิยม” : การศึกษาวิธีวิทยาผ่านงานวิทยานิพนธ์ร่วมสมัยของไทย ผู้เขียน ศึกษานิตยสารวิทยานิพนธ์ จำนวน 38 เรื่อง ในระดับบัณฑิตศึกษาทั้งระดับปริญญาเอก จำนวน 13 เรื่อง และปริญญาโท จำนวน 25 เรื่อง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์วิธีวิทยาเกี่ยวกับกระบวนทัศน์ “สตรีนิยม” ที่ปรากฏในวิทยานิพนธ์ร่วมสมัยของไทย ผู้วิจัยได้นำมาเป็นวิธีวิทยาในการศึกษาตัวบทวรรณกรรม ผ่านวาทกรรมการวิเคราะห์ตัวละครหญิง นับตั้งแต่อดีตจวบจนกระทั่งปัจจุบัน

ผลการศึกษาพบว่าในวิทยานิพนธ์ร่วมสมัยของไทยจำนวน 38 เรื่อง นั้นผู้วิจัยได้นำเสนอวิธีวิทยาเกี่ยวกับกระบวนทัศน์ “สตรีนิยม” แบ่งออกได้เป็น 6 ประการ ได้แก่ การศึกษาตามเพศของนักเขียน การศึกษาเชิงสังคม การศึกษาตามการแบ่งประเภทของวรรณกรรม การศึกษาตามช่วงเวลาในการสร้างวรรณกรรม การศึกษาเชิงเปรียบเทียบ และการศึกษาแนวอื่น ๆ ซึ่งถือว่าเป็นแนวทางที่สร้างองค์ความรู้ใหม่ให้กับวงการวรรณคดีศึกษาของไทยอย่างลุ่มลึกต่อไป

คำสำคัญ: สตรีนิยม, วิธีวิทยา, วิทยานิพนธ์ร่วมสมัยของไทย

Abstract

The review article titled ‘Feminism: A Study of Research Methodology in Thai Contemporary theses’ had studies on 38 theses of 25 Master and 13 Doctoral degrees. An objective of the study was to analyze methodology about feminism paradigm appeared in contemporary theses for taking as a methodology for studying literatures via discourse of female characters from the past to present time. The result found that 38 contemporary literatures had shown the paradigm of feminism in 6 categories that were sex of writer, social study, type of literature, period of writing literature, comparative study, and other ways for building a new body of knowledge for Thai literature studies.

Keywords: Feminism, Research Methodology, Thai Contemporary Theses

¹ อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์



บทนำ

ปัจจุบันการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยทั้งระดับบัณฑิต และบัณฑิตศึกษานั้นสิ่งสำคัญเป็นลำดับต้นๆ คือ การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองหรือที่เรียกว่า “การวิจัย” (Research) ในระดับปริญญาเอก มีชื่ออย่างเป็นทางการว่า “**ดุษฎีนิพนธ์**” (Dissertation) และในระดับปริญญาโทเรียกว่า “**วิทยานิพนธ์**” (Thesis) เพื่อค้นคว้าหาองค์ความรู้ใหม่ๆ ด้วยขั้นตอนระเบียบวิธีการวิจัยโดยอาศัย ‘**แนวคิดหรือทฤษฎี**’ ของศาสตร์วิชาการที่ศึกษานั้นนำมาพัฒนาเป็น**กรอบแนวคิดวิจัย** (Conceptual Framework) เพื่อให้ศึกษาตัวบทตามหัวข้อหรือประเด็นที่ผู้เรียนสนใจนำมาเป็นวิธีวิทยาในการศึกษาค้นคว้า วิเคราะห์ สังเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์ตีความ ประเมินค่า รวมทั้งแสดงทัศนะความคิดเห็นต่อผลของการวิจัย อันจะเป็นการแสวงหาความรู้ในศาสตร์และศิลป์ หรือเป็นแนวทางในการพัฒนาต่อยอดศักยภาพด้านสติปัญญาตลอดจนสร้างสรรค์นวัตกรรมทางวิชาการต่อไป

ในบทความปริทรรศน์เรื่องนี้เป็นการพิจารณาประมวลและสังเคราะห์ผลงานวิทยานิพนธ์ที่ผู้วิจัยได้นำศาสตร์ด้านทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์ประเด็น ‘**สตรีนิยม**’ (Feminism) มาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาตัวบทวรรณกรรมโดยศึกษาจากวิทยานิพนธ์ทั้งระดับปริญญาเอก และปริญญาโทซึ่งผู้วิจัยนำกรอบแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีสตรีนิยมนี้มาใช้เป็นวิธีวิทยาศึกษาวรรณกรรม

วารุณี ภูริสินสิทธิ (2545, หน้า 4 - 5) ได้นิยามความหมายของคำว่า **สตรีนิยม** ไว้ว่า เป็นระบบคิดและขบวนการทางสังคมที่พยายามจะเปลี่ยนแปลงสภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งจะตั้งอยู่บนการวิเคราะห์ที่ว่าผู้ชายอยู่ในฐานะที่ได้เปรียบ และผู้หญิงอยู่ในสภาพที่เป็นรอง หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า สตรีนิยมมีจุดมุ่งหมายทางการเมืองพอๆ กับจุดมุ่งหมายทางวิชาการ เป็นวิถีของความคิดและการกระทำ ส่วนในทางวิชาการสตรีนิยมมีลักษณะที่เป็นสหสาขาวิชา และจะยอมรับในประสบการณ์ส่วนตัวว่าเป็นข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาได้ และได้มีการเสนอให้ความเป็นเพศเป็นหน่วยเริ่มแรกของการวิเคราะห์ และถ้ามีการศึกษาเกี่ยวกับผู้หญิงในสภาพที่เป็นกลุ่มคน ความเป็นเพศถือว่าเป็นเครื่องมือการวิเคราะห์ที่สำคัญ และมักพิจารณาให้ผู้หญิงเป็นหน่วยหลักของการวิเคราะห์ สตรีนิยมให้ความสนใจในประเด็นที่เกี่ยวกับอิสรภาพส่วนบุคคล ครอบครัว รัฐ การกระจายอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันทางเพศในทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมวัฒนธรรม และเรียกร้องให้มีการสร้างสมดุลระหว่างเพศ ในนามของความมีมนุษยธรรมเดียวกัน รวมถึงเคารพในความแตกต่างของกันและกัน

ธัญญา สังขพันธานนท์ (2559, หน้า 268 - 269) ได้ให้ความหมายของคำว่า **สตรีนิยม** ไว้ว่า ความเป็นหญิง (Feminine) และความเป็นชาย (Masculine) นั้นถูกทำให้แตกต่างโดยสังคมของเรา และผู้หญิงมักจะถูกจัดระเบียบ หรือจัดการไม่ให้มีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในทุกพื้นที่ และสถาบันทางสังคมจึงมีความปรารถนาที่จะเปลี่ยนแปลงสถานะนี้ให้หมดไป โดยการนำเสนอทัศนะใหม่ทางสังคมที่จะจัดความคิดเก่าที่ว่าทำไมผู้หญิงจึงเป็นอย่างนั้น และพยายามมองด้วยทัศนะใหม่ว่าผู้หญิงไม่ได้มีฐานะที่ต่ำต้อย และผู้ชายก็ไม่ได้เหนือกว่า สตรีนิยมเป็นระบบคิดมีจุดร่วมกันอย่างน้อยสองประการด้วยกัน คือ หนึ่งเป็นระบบคิดที่พยายามอธิบายสถานะความเป็นรอง ความเป็นอื่นของผู้หญิง และสองเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อเปลี่ยนแปลงและปลดปล่อยความเหลื่อมล้ำและไว้ตัวตนของผู้หญิงในความสัมพันธ์บนฐานเพศภาวะ ทฤษฎีสตรีนิยมตระหนักต่อการควบคุมของระบบปิตาธิปไตย (Patriarchy) รวมทั้งการแสวงหาประโยชน์ และการกดขี่ทั้งในระดับสาระและอุดมการณ์ของผู้หญิง

นอกจากนี้นักวิชาการทั้งสองท่านดังกล่าวได้แบ่งแนวทางการศึกษาทฤษฎีสตรีนิยมออกเป็น 8 แนวทางสำคัญ ได้แก่ สตรีนิยมแนวเสรีนิยม สตรีนิยมแนวมาร์กซิสต์ สตรีนิยมแนวถอนรากถอนโคน สตรีนิยมแนวสังคมนิยม สตรีนิยมแนววัฒนธรรม สตรีนิยมแนวเชิงนิเวศ สตรีนิยมแนวจิตวิเคราะห์ และ สตรีนิยมแนวหลังสมัยใหม่

จากการนิยามให้ความหมายของคำว่าสตรีนิยมข้างต้นจะเห็นได้ว่าทฤษฎีนี้มุ่งเน้นเรื่องความแตกต่างระหว่างเพศ (Sex) กับ ความเป็นเพศหรือเพศสภาพ (Gender) ความแตกต่างระหว่างเพศหญิง (Female) และเพศชาย (Male) ที่มีลักษณะเฉพาะทางด้านร่างกาย แต่ทว่าบุคคลจะแสดงอัตลักษณ์ความเป็นหญิง หรือ ความเป็นชายนั้นผ่านกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นปัจจัยกำหนดความเป็นเพศสภาพของแต่ละเพศว่าควรประพฤติปฏิบัติตนอย่างไรต่อตนเอง และผู้อื่น ซึ่งสอดคล้องกับทัศนะของ นพพร ประชากุล (2552, หน้า 202 - 203) ได้กล่าวถึงสตรีนิยมในสังคมไว้ว่า ในอดีตไทยเคยมีการเรียกร้องเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพของผู้หญิงในสังคม เริ่มตั้งแต่กรณีอำแดงเหมือนได้นำเสนอข้อเรียกร้องของหญิงชนชั้นสูง ช่วงก่อน พ.ศ. 2475 ในประเด็นโอกาสทางการศึกษา และระบบกฎหมายผู้เดียวเมียเดียว ตลอดจนข้อเขียนของนักคิดฝ่ายซ้าย ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เช่น ศรีบูรพา และจิตกร ภูมิศักดิ์ เป็นต้น ทว่าความเคลื่อนไหวเริ่มปรากฏชัดเจนระหว่างปี พ.ศ. 2516 - 2519 ในกิจกรรมของนิสิตนักศึกษาหัวก้าวหน้าที่ได้รับแรงบันดาลใจจากเสรีนิยมของตะวันตกในช่วง “ประชาธิปไตยแบ่งบาน” ต่อมาในทศวรรษ 2520 กระแสสตรีนิยมโลกส่งผลให้รัฐบาลไทยสนองรับนโยบายจากสหประชาชาติเกี่ยวกับสิทธิสตรีหรืออย่างเป็นรูปธรรมในหลายเรื่อง รวมทั้งได้เกิดการรวมกลุ่มจัดตั้งองค์กร และมูลนิธิเกี่ยวกับสตรีในภาคประชาชนจำนวนมาก ซึ่งส่งผลให้มีการแก้ไขความไม่ธรรมทางกฎหมายและการเลือกปฏิบัติทางเพศหลายประการ และช่วยกระตุ้นให้สถานภาพและบทบาทของผู้หญิง โดยเฉพาะในหมู่ชนชั้นกลางก้าวหน้าขึ้นพอสมควร ปรากฏมีผู้หญิงในสังคมเป็นผู้บริหาร นักธุรกิจ วิศวกร รัฐมนตรี และนักบิน แต่ผู้หญิงยังถูกกีดกันในบางเรื่อง อาทิ การบวชเรียน ความรุนแรงในครอบครัวการปฏิบัติกับผู้หญิงในฐานะเป็นเพียงวัตถุทางเพศ ทศนะการเหยียดผู้หญิงผ่านสำนวนภาษา เช่น ผู้ชายเป็นช้างเท้าหน้า ผู้หญิงเป็นช้างเท้าหลัง หญิงเป็นควายชายเป็นคน และหน้าตัวเมีย เป็นต้น ซึ่งเป็นการตอกย้ำประโยคทองของ ซีม่อน เดอ โบวัวร์ (Simone de Beauvoir) ที่กล่าวไว้ว่า “พวกเราไม่ได้คลอดออกมาเป็นผู้หญิง แต่พวกเราค่อยๆ ถูกทำให้กลายเป็นผู้หญิงในภายหลัง” (One is not born, but rather becomes, a woman.)

จากคำกล่าวข้างต้นของ ซีม่อน เดอ โบวัวร์ สะท้อนให้เห็นว่าสตรีนิยมนั้นไม่ได้พิจารณาตัดสินจากบุคลิกลักษณะภายนอกที่บุคคลมีมาตั้งแต่กำเนิด ทว่ากลับเป็นสิ่งที่ได้รับการประกอบสร้างขึ้นมาจากบริบทสังคมและวัฒนธรรมที่มีต่อทัศนคติด้านเพศสภาพ ไม่ว่าจะเป็นด้านการอบรมเลี้ยงดูในครอบครัว ด้านการศึกษาในสถาบันการศึกษา ด้านการเมืองการปกครองของรัฐ รวมทั้งด้านกระบวนการขัดเกลาของสังคมที่สร้างเพศวิถีให้สตรีมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากบุรุษในสังคม

ยิ่งไปกว่านั้นเมื่อนำแนวคิดเรื่องสตรีนิยมมาใช้ศึกษาวรรณกรรมตามแนวทางวรรณกรรมวิจารณ์ จะเห็นได้ว่าเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับวรรณกรรมผ่านภาพลักษณ์หรือภาพแทนของ “ตัวละครหญิง” ในตัวบทวรรณกรรมโดยพิจารณาจากสถานภาพ บทบาท บุคลิกภาพ พฤติกรรม อุปนิสัยใจคอ ทัศนคติ โลกทัศน์ รวมทั้งความสัมพันธ์ของตัวละครหญิงกับตัวละครอื่นๆ ในเรื่อง ผ่านงานประพันธ์อันทรงคุณค่าของนักเขียนวรรณกรรมแต่ละท่านนั้น ถือได้ว่าเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่นักวิชาการด้านวรรณกรรม ตลอดจนนักวิจัยของไทยเริ่มให้ความสนใจในวงกว้างขึ้นเรื่อยๆ อย่างต่อเนื่อง



วรรณกรรมเป็นงานเขียนประเภทบันเทิงคดีที่ทรงคุณค่า ตลอดจนมีคุณูปการหลากหลายให้ทั้งความสนุกสนานเพลิดเพลินและความรู้เพื่อสร้างสรรค์สติปัญญาไปในเวลาเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นวรรณกรรมประเภทเรื่องสั้น นวนิยาย บทละคร บทเพลง และกวีนิพนธ์ นักประพันธ์ซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการรังสรรค์วรรณกรรมขึ้นมา งานวรรณกรรมเป็นผลงานที่สะท้อนทัศนะมุมมอง ตลอดจนกระบวนทัศน์ของนักเขียนถ่ายทอดโดยใช้ศิลปะทางภาษา นักเขียนสามารถนำเสนอเนื้อหา ข้อคิด ภาพสะท้อนสังคมที่ร่วมสมัยกับนักเขียนออกมาได้อย่างสอดคล้องและลงตัวผ่านตัวละครเป็นองค์ประกอบหนึ่งของวรรณกรรมที่มีความสำคัญช่วยในการดำเนินเรื่องราวให้เป็นไปตามโครงเรื่องที่ผู้เขียนกำหนดไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวละครสำคัญในเรื่องที่มีบทบาทโดดเด่นในการถ่ายทอดกระบวนทัศน์ต่างๆ ของนักเขียนให้ผู้อ่านได้รับรู้ เข้าใจ และประจักษ์ในคุณค่าของเรื่อง

กระบวนทัศน์ของนักเขียนนั้นมีความน่าสนใจแสดงผ่านวาทกรรมการใช้ภาษา เมื่อนำ **“ทฤษฎีสตรีนิยม”** มาศึกษาวรรณกรรมมองผ่าน **ตัวละครหญิง** จะช่วยให้ผู้อ่านมองเห็นภาพของงานวรรณกรรมได้อย่างลุ่มลึกมากยิ่งขึ้น ดังที่มีนักวิชาการทางด้านวรรณกรรมวิจารณ์หลายท่าน ได้กล่าวไว้ว่า **“วรรณกรรมนั้นเป็นภาพสะท้อนสังคม”** นักอ่านสามารถรับรู้ เข้าใจสังคมผ่านวรรณกรรมร่วมสมัยได้เป็นอย่างดีซึ่ง

ผู้เขียนสนใจจะเน้นพิจารณาคัดเลือกงานวิทยานิพนธ์ระดับบัณฑิตศึกษา จำนวน 38 เรื่อง แบ่งออกเป็นระดับปริญญาเอก 13 เรื่อง และระดับปริญญาโท 25 เรื่อง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งพิจารณางานวิทยานิพนธ์อันจะเป็นการสังเคราะห์ วิถีวิทยาเกี่ยวกับกระบวนทัศน์สตรีนิยม (Feminism) ที่ปรากฏในวิทยานิพนธ์ร่วมสมัยของไทยโดยเน้นศึกษางานวรรณกรรม เพื่อสร้างความเข้าใจอย่างลุ่มลึก ชัดเจน อันจะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่าน นิสิตนักศึกษา ตลอดจนผู้ที่สนใจศึกษาทฤษฎีนี้ในตัวของงานวรรณกรรมต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อสังเคราะห์วิถีวิทยาเกี่ยวกับกระบวนทัศน์สตรีนิยมที่ปรากฏในวิทยานิพนธ์ร่วมสมัยของไทย

ขอบเขตของการศึกษา

บทความปริทรรศน์เรื่อง **“สตรีนิยม”**: การศึกษาวิถีวิทยาผ่านงานวิทยานิพนธ์ร่วมสมัยของไทย ผู้เขียนได้นำวิทยานิพนธ์ที่มีแนวทางการศึกษาเกี่ยวกับ **“กระบวนทัศน์สตรีนิยม”** จำนวน 38 เรื่อง แบ่งออกเป็นระดับปริญญาเอก 13 เรื่อง และระดับปริญญาโท 25 เรื่อง ดังมีรายชื่อต่อไปนี้

ระดับปริญญาเอก จำนวน 13 เรื่อง ดังนี้

รินฤทัย สัจจพันธุ์. (2534). **ตัวละครหญิงในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น**

(พ.ศ. 1893 – 2394). วิทยานิพนธ์ อ.ด., จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

เดือนเต็ม กฤษดาธานนท์. (2549). **พัฒนาการการสร้างตัวละครหญิงในวรรณกรรมของ ไอเอะ เคนสะบุโร.**

วิทยานิพนธ์ อ.ด., จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

กาญจนา วิชญาปกรณ์. (2550). **บริบทโลกในนวนิยายเอกเรื่อง สีแผ่นดิน ของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช.**

วิทยานิพนธ์ ศศ.ด., มหาวิทยาลัยนเรศวร, พิษณุโลก.

พรธาดา สุวัธนนิช. (2550). **ผู้หญิงกับบทบาทความเป็นแม่ในนวนิยายไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2510–2546.**

วิทยานิพนธ์ อ.ด., จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

- ชนกพร อังศุวิริยะ. (2551). **“ความเป็นผู้หญิง” ในนิตยสาร (พ.ศ.2491–2539) : การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์.** วิทยานิพนธ์ อ.ด., จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- อารีญา หุตินทะ. (2551). **แนวคิดเรื่องกุลสตรีในนวนิยายของนักเขียนสตรีเขมร.** วิทยานิพนธ์ อ.ด., จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- พรสวรรค์ สุวรรณธาดา. (2552). **นักเขียนนวนิยายสตรีกับการเสนอมนทัศน์สตรีนิยมในนวนิยายไทยร่วมสมัย.** วิทยานิพนธ์ ปริญญาโท., มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- มาโนช ดินแดนสกุล. (2552). **วาทกรรมวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน.** วิทยานิพนธ์ ศศ.ด., มหาวิทยาลัยนเรศวร, พิษณุโลก.
- ธัญญา สังข์พันธ์. (2553). **วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ : วาทกรรมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในวรรณกรรมไทย.** วิทยานิพนธ์ ศศ.ด., มหาวิทยาลัยนเรศวร, พิษณุโลก.
- อาทรี วณิชตระกูล. (2555). **จากวรรณกรรมสู่ละครเพลงไทยร่วมสมัย : ความรักกับการประกอบสร้างตัวละครหญิง.** วิทยานิพนธ์ อ.ด., จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- อาทิตย์ จารุจินดา. (2555). **การสร้างภาพความเป็นหญิงในนวนิยายไทย สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม.** วิทยานิพนธ์ ศศ.ด., มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.
- ทรงภพ ขุนมธุรส. (2556). **กระบวนทัศน์เชิงสังคม : ภาพสะท้อนครอบครัวจากวรรณกรรมของดอกไม้สด.** วิทยานิพนธ์ ศศ.ด., มหาวิทยาลัยนเรศวร, พิษณุโลก.
- พรโชค พิชญ์อุสมบุญ. (2558). **อัตถิพัทธ์ในนวนิยายไทยร่วมสมัย : นัยสำคัญและการประกอบสร้าง.** วิทยานิพนธ์ ศศ.ด., มหาวิทยาลัยพะเยา, พะเยา.

ระดับปริญญาโท จำนวน 25 เรื่อง ดังนี้

- อัมพร วัฒนสุชาติ. (2530). **การวิเคราะห์ตัวละครฝ่ายหญิงในนวนิยายของเจเน ออสเตน.** วิทยานิพนธ์ กศ.ม., มหาวิทยาลัยนเรศวร, พิษณุโลก.
- ทัศนีย์ กุมทะรัตน์. (2534). **วิเคราะห์แนวความคิดเรื่องบทบาทสตรีในนวนิยายของ เสนีย์ เสาวพงศ์.** วิทยานิพนธ์ กศ.ม., มหาวิทยาลัยนเรศวร, พิษณุโลก.
- ศรีจันทร์ พันธุ์พานิช. (2534). **การวิเคราะห์ตัวละครผู้หญิงในนวนิยายของ ว.วินิจฉัยกุล.** วิทยานิพนธ์ กศ.ม., มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.
- วาสนา บุญสม. (2535). **บทบาทผู้หญิงในนวนิยายและเรื่องสั้นของหลวงวิจิตรวาทการ : การศึกษาเชิงวิเคราะห์.** วิทยานิพนธ์ อ.ม., จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ทิษฏญา โพธิ์อยู่. (2536). **วิเคราะห์แนวความคิดเกี่ยวกับบทบาทสตรีในนวนิยายของดวงใจ.** วิทยานิพนธ์ กศ.ม., มหาวิทยาลัยนเรศวร, พิษณุโลก.
- ภัทรพร หงส์ทอง. (2537). **การศึกษาแนวคิดสตรีนิยมในนวนิยายของทมยันตีระหว่างพุทธศักราช 2506 – 2534.** วิทยานิพนธ์ อ.ม., จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ศรีวิมล ธรรมรุ่งรอง. (2537). **บุคลิกภาพของสตรีในนวนิยายที่ได้รับรางวัลของ กฤษณา อโศกสิน.** วิทยานิพนธ์ กศ.ม., มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, มหาสารคาม.
- นริศรา เกตวัลย์. (2538). **การศึกษาเชิงวิเคราะห์ภาพลักษณ์ของผู้หญิงในนวนิยายของ สุวัฒน์ วรดิลก ในช่วง พ.ศ. 2492 – พ.ศ. 2528.** วิทยานิพนธ์ กศ.ม., มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.



- นุชาวดี หมีคุ้ม. (2539). **วิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทสตรีในนวนิยายของประภัสสร เสวิกุล**. วิทยานิพนธ์ กศ.ม., มหาวิทยาลัยนเรศวร, พิษณุโลก.
- มิตรารภรณ์ อยู่สถาพร. (2539). **การสร้างภาพความเป็นผู้หญิงสมัยใหม่ ผ่านบทเพลงไทยสมัยนิยม ระหว่างปี พ.ศ. 2527 – 2539**. วิทยานิพนธ์ น.ม., จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- เพ็ญแข งามดวงใจ. (2541). **ผู้หญิงในนวนิยายของวิมล ศิริไพบูลย์ : การศึกษาเชิงวิเคราะห์**. วิทยานิพนธ์ กศ.ม., มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.
- วีรวัฒน์ อินทรพร. (2541). **การศึกษาแนวคิดสิทธิสตรีในนวนิยายของโบตัน**. วิทยานิพนธ์ กศ.ม., มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.
- มยุรา พรหมอ้วน. (2542). **แนวคิดเกี่ยวกับสตรีในนวนิยายของนันทนา วีระชน ช่วง พ.ศ. 2517 – 2528**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- สุภาพ วรโคตร. (2542). **สตรีทัศน์ในนวนิยายของศรีบูรพา**. วิทยานิพนธ์ กศ.ม., มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- เพชรศิริ โยคะสิงห์. (2543). **แนวคิดสตรีนิยมในเรื่องสั้นของนักเขียนหญิงร่วมสมัย (พ.ศ. 2533-2540)**. วิทยานิพนธ์ กศ.ม., มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- ทิพวัลย์ ศรีพรหมษา. (2544). **ลักษณะและบทบาทของสตรีในนวนิยายของ สุวรรณี สุคนธา**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- เสนาะ เจริญพร. (2546). **ภาพผู้หญิงในวรรณกรรมไทยช่วงทศวรรษ 2530: วิเคราะห์ความโยงใยกับประเด็นทางสังคม**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- อัญชลี ภูณะกา. (2546). **ทัศนะของสุนทรภู่ที่มีต่อผู้หญิง : การศึกษาจากวรรณกรรม**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.
- อรรคภาค เล้าจินตนาศรี. (2548). **ตัวละครหญิงในนวนิยายของศรีบูรพา : ศึกษาสถานภาพ บทบาทและสำนักทางสังคม**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- ทรงภพ ขุนมธุรส. (2549). **ขัตติยนาารีในนวนิยายไทยอิงประวัติศาสตร์**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.
- ปิ่นหล้า ศิลานุต. (2551). **สถานภาพและบทบาทของตัวละครหญิงในนวนิยายของ ปิยะพร ศักดิ์เกษม**. วิทยานิพนธ์ อ.ม., มหาวิทยาลัยศิลปากร, นครปฐม.
- ขวัญฤทัย นันท์ธนะวานิช. (2553). **การวิเคราะห์ตัวละครหญิงเหนือและภาพสะท้อนทางสังคมจากตัวละครหญิงเหนือในนวนิยายไทย**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.
- ธิตติพร ดนตรีพงษ์ (2555) **ผู้นำหญิงในนวนิยายพาฝันของไทย**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- โคกิชฐ์ สุ่มมาตย์. (2556). **ผู้หญิงและธรรมชาติในนวนิยายของถ้ายเถา สุจริตกุล : ทฤษฎีสตรีนิยมเชิงนิเวศ**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ขอนแก่น.
- สุวรรณา ดันเจริญ. (2551). **การสร้างตัวละครกับการเสนอมนทัศน์เกี่ยวกับผู้หญิงในนวนิยายของปิยะพร ศักดิ์เกษม**. วิทยานิพนธ์ อ.ม., จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

บทความปริทรรศน์เรื่อง “สตรีนิยม” : การศึกษาวิถีวิทยาผ่านงานวิทยานิพนธ์ร่วมสมัยของไทย ผู้เขียนศึกษาวิทยานิพนธ์ จำนวน 38 เรื่อง ในระดับบัณฑิตศึกษาทั้งระดับปริญญาเอก จำนวน 13 เรื่อง และปริญญาโท จำนวน 25 เรื่อง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์วิถีวิทยาเกี่ยวกับกระบวนการทัศน์ “สตรีนิยม” ที่ปรากฏในวิทยานิพนธ์ร่วมสมัยของไทย

ผลการศึกษาพบว่าในวิทยานิพนธ์ร่วมสมัยของไทยจำนวน 38 เรื่อง นั้นผู้วิจัยได้นำเสนอวิถีวิทยาเกี่ยวกับกระบวนการทัศน์ “สตรีนิยม” แบ่งออกได้เป็น 6 ประการ ได้แก่ การศึกษาตามเพศของนักเขียน, การศึกษาเชิงสังคม, การศึกษาตามการแบ่งประเภทของวรรณกรรม, การศึกษาตามช่วงเวลาในการสร้างวรรณกรรม, การศึกษาเชิงเปรียบเทียบ และการศึกษาแนวอื่นๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. วิถีวิทยากระบวนการทัศน์ “สตรีนิยม” : การศึกษาตามเพศของนักเขียน

การศึกษาตามเพศของนักเขียน เป็นการนำเสนอวิถีวิทยาผู้วิจัยเลือก ‘ทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์’ ในประเด็น “สตรีนิยม” โดยผู้วิจัยแบ่งเพศของนักเขียนออกเป็น 2 เพศ ได้แก่ เพศหญิงกับเพศชายจะเห็นว่ามีความน่าสนใจ และมีเอกลักษณ์ประจำตัวของผู้เขียน จากศิลปะการสร้าง ‘ตัวละครหญิง’ ลักษณะนี้ผู้อ่านจะเห็นกระบวนการทัศน์ของนักเขียนอย่างชัดเจนในการนำเสนอ “ความเป็นหญิง” ผ่านบุคลิกภาพ อุปนิสัยใจคอของตัวละครหญิง ซึ่งสะท้อนมาจากกระบวนการทัศน์ของนักเขียนหญิงและชาย

ยิ่งไปกว่านั้นการที่นักประพันธ์แต่ละเพศได้นำเสนอ ‘ตัวละครหญิง’ นั้น ต่างสะท้อนภาพผู้หญิงตามมุมมอง ทัศนะของตนเองได้อย่างลุ่มลึก จากการศึกษาปรากฏวิทยานิพนธ์ที่ผู้วิจัยนำวิถีวิทยานี้มาเป็นแนวทางในการศึกษาตัวบทวรรณกรรม ดังตัวอย่างรายชื่อต่อไปนี้

วีรวัฒน์ อินทรพร. (2541). **การศึกษาแนวคิดสิทธิสตรีในนวนิยายของโบตัน**. วิทยานิพนธ์ กศ.ม., มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.

อรรคมาศ เล้าจินตนาศรี. (2548). **ตัวละครหญิงในนวนิยายของศรีบูรพา : ศึกษาสถานภาพ บทบาท และสำนักทางสังคม**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.

อารีญา หุตินทะ. (2551). **แนวคิดเรื่องกุลสตรีในนวนิยายของนักเขียนสตรีเขมร**. วิทยานิพนธ์ อ.ด., จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

พรสวรรค์ สุวรรณธาดา. (2552). **นักเขียนนวนิยายสตรีกับการเสนอมนทัศน์สตรีนิยมในนวนิยายไทยร่วมสมัย**. วิทยานิพนธ์ ปร.ด., มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.

โคภิชฐ์ สุ่มมาตย์. (2556). **ผู้หญิงและธรรมชาติในนวนิยายของถ้ำเถา สุจริตกุล : ทฤษฎีสตรีนิยมเชิงนิเวศ**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ขอนแก่น.

จากรายชื่อวิทยานิพนธ์ข้างต้นจะเห็นได้ว่าผู้วิจัยเลือกศึกษางานวรรณกรรมตามเพศของนักเขียน โดยศึกษางานประพันธ์ของนักเขียนท่านใดท่านหนึ่งในเชิงลึก ได้แก่ นักเขียนหญิง “โบตัน” จากงานวิทยานิพนธ์ของวีรวัฒน์ อินทรพร และ “ถ้ำเถา สุจริตกุล” จากงานวิทยานิพนธ์ของโคภิชฐ์ สุ่มมาตย์ นอกจากนี้ยังมีผู้วิจัยที่เลือกสรรนักเขียนสตรีที่เป็นกลุ่มที่เน้นการนำเสนอตัวละครหญิงโดยศึกษาในเชิงกว้าง ได้แก่ “กฤษณา อโศกสิน” “ดวงใจ” “โบตัน” และ “ปิยะพร ศักดิ์เกษม” จากงานวิทยานิพนธ์ของพรสวรรค์ สุวรรณธาดา ซึ่งกลุ่มนักเขียนหญิงเหล่านี้ต่างเป็นนักเขียนคุณภาพของไทยที่ได้รับการยอมรับจากนักอ่านเป็นจำนวนมากนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน



ยิ่งไปกว่านั้นยังมีงานวิทยานิพนธ์ของอารีญา หุตินทะ ที่นำวิธีวิทยาด้านสตรีนิยมมาศึกษางานเขียนของนักเขียนหญิงชาวต่างชาติอีกด้วยได้แก่ นักเขียนสตรีชาวเขมรคือ “เม่า ลำฉาง” และ “ปัล วัฒนารักษ์” ซึ่งนักเขียนทั้งสองท่านนี้ต่างเป็นนักเขียนคุณภาพ ได้รับรางวัลชนะเลิศ “พระสีหราช” ค.ศ. 1995

ส่วนนักเขียนชายอย่าง “ศรีบูรพา” ซึ่งดูเหมือนว่าท่านจะให้ความสำคัญกับงานวรรณกรรมการเมือง แต่อย่างไรก็ตามท่านก็ยังกล่าวถึง ‘ตัวละครหญิง’ อย่างลึกซึ้งถึงแก่นเป็นนักเขียนชายที่ให้ความสนใจนำเสนอผู้หญิงผ่านงานวรรณกรรม ซึ่งสะท้อนจากงานวิทยานิพนธ์ของอรรรคาภา เล้าจินตนาศรี

2. วิธีวิทยากระบวนทัศน์ “สตรีนิยม” : การศึกษาเชิงสังคม

การศึกษาเชิงสังคม เป็นการนำเสนอวิธีวิทยา ผู้วิจัยเลือก ‘ทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์’ ในประเด็น “สตรีนิยม” โดยผู้วิจัยนำเสนอประเด็นทางสังคมที่มีความเชื่อมโยงกับ “ความเป็นหญิง” ผ่านกลุ่มวรรณกรรมสร้างสรรค์ กลุ่มวรรณกรรมยอดนิยมและกลุ่มวรรณกรรมกระแสรอง โดยมองวรรณกรรมกับสังคมควบคู่กันไป ศึกษาภาพเสนอผู้หญิงในวรรณกรรมสื่อนัยยะอะไร และเกี่ยวโยงอย่างไรกับประเด็นอื่นๆ ทางสังคม ได้แก่ ประเด็นเกี่ยวกับครอบครัวหรือความเป็นภรรยา มารดา และบุตรสาว ชนชั้น หน้าที่การงาน พื้นที่นักเลงการเมืองสาธารณะ ชาติพันธุ์ ร่างกาย และเพศวิถี

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังศึกษากระแสความ “ก้าวหน้า” ของผู้หญิงที่ปรากฏในวรรณกรรมว่ามีข้อจำกัดและข้อขัดแย้งในตนเองอย่างไรหรือไม่ ยิ่งไปกว่านั้นการเสนอภาพผู้หญิงในวรรณกรรมเชื่อมโยงกับวาทกรรมปฏิบัติการทางสังคมอื่นๆ อย่างไร และความเป็นอื่น ความเป็นชายขอบของตัวละครหญิง

จากการศึกษา ปรากฏวิทยานิพนธ์ที่ผู้วิจัยนำวิธีวิทยานี้มาเป็นแนวทางในการศึกษาตัวบทวรรณกรรมดังตัวอย่างรายชื่อต่อไปนี้

เสนาะ เจริญพร. (2546). **ภาพผู้หญิงในวรรณกรรมไทยช่วงทศวรรษ 2530: วิเคราะห์ความเชื่อมโยงกับประเด็นทางสังคม**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.

ชนกพร อังศุวิริยะ. (2551). **“ความเป็นผู้หญิง” ในนิตยสาร (พ.ศ.2491–2539) : การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์**. วิทยานิพนธ์ อ.ด., จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

ขวัญฤทัย นันท์ธนะวานิช. (2553). **การวิเคราะห์ตัวละครหญิงเหนือและภาพสะท้อนทางสังคมจากตัวละครหญิงเหนือในนวนิยายไทย**. ปริญญาานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.

อาทิตยา จารุจินดา. (2555). **การสร้างภาพความเป็นหญิงในนวนิยายไทย สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ด., มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.

ทรงภพ ขุนมธุรส. (2556). **กระบวนทัศน์เชิงสังคม : ภาพสะท้อนครอบครัวจากวรรณกรรมของดอกไม้สด**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ด., มหาวิทยาลัยนเรศวร, พิษณุโลก.

จากรายชื่อวิทยานิพนธ์ที่กล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยเลือกวิธีวิทยาด้านสตรีนิยมเพื่อนำมาศึกษาตัวบทวรรณกรรมโดยเชื่อมโยงกับสังคม มอง “ความเป็นหญิง” กับ “สังคมร่วมสมัย” ว่ามีความสอดคล้องสัมพันธ์กันไปในทิศทางใด สะท้อนให้เห็นสังคมไทยเป็นอย่างไร นับตั้งแต่สังคมขนาดเล็กในระดับครอบครัว จากวิทยานิพนธ์ของทรงภพ ขุนมธุรส ไปจนถึงสังคมขนาดใหญ่โดยมองสังคมในภาพรวมอย่างงานวิทยานิพนธ์ของเสนาะ เจริญพร และชนกพร อังศุวิริยะ นอกจากนี้ยังมีการแบ่งกลุ่มผู้หญิงตามภูมิลำเนาด้วย

เพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจผู้หญิงเหนืออย่างลึกซึ้งซึ่งจากงานวิทยานิพนธ์ของชวัญฤทัย นันทธนะวานิช ยิ่งไปกว่านั้นยังปรากฏวิทยานิพนธ์ของอาทิตยา จารุจินดา นำวิธีวิทยาเชิงสังคมมอง “ผู้หญิงกับการเมือง” ในระดับการสร้างชาติไทย จะเห็นได้ว่าการศึกษาระดับปริญญาตรีโดยผู้วิจัยเลือกใช้วิธีวิทยาด้าน “สตรีนิยม” มาใช้ศึกษาตัวบทวรรณกรรมนั้นสร้างองค์ความรู้ใหม่ในวงการวรรณกรรมไทย นอกจากนี้ยังทำให้ผู้อ่านตระหนัก และประจักษ์กับความสำคัญของ “ผู้หญิง” ที่มีความเชื่อมโยงกับสังคมได้อย่างลึกซึ้งอีกด้วย

3. วิธีวิทยากระบวนทัศน์ “สตรีนิยม” : การศึกษาตามการแบ่งประเภทของวรรณกรรม

การศึกษาตามการแบ่งประเภทของวรรณกรรมเป็นการนำเสนอวิธีวิทยา ผู้วิจัยเลือก ‘ทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์’ ในประเด็น “สตรีนิยม” โดยผู้วิจัยนำเสนอตัวละครหญิงที่มีความน่าสนใจโดยแบ่งตัวบทตามประเภทของวรรณกรรมที่นำมาศึกษา ดังตัวอย่างรายชื่อต่อไปนี้

รินฤทัย สัจจพันธุ์. (2534). *ตัวละครหญิงในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น* (พ.ศ. 1893– 2394). วิทยานิพนธ์ อ.ด., จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

จากรายชื่อวิทยานิพนธ์ที่กล่าวมาข้างต้น รินฤทัย สัจจพันธุ์ เลือกวิธีวิทยาด้านสตรีนิยมเพื่อนำมาศึกษาตัวบทวรรณกรรม โดยแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ วรรณคดีคำสอนผู้หญิง วรรณคดีนิราศ และวรรณคดีนิทานและการแสดง ผู้วิจัยแสดงให้เห็นว่าตัวละครหญิงมีบทบาทสำคัญในวรรณคดีเกือบทุกประเภทอาจมีพฤติกรรมตามท้องเรื่อง หรืออาจมีเพียงบทบาทโดยไม่มีพฤติกรรมก็ได้ มีความสัมพันธ์ในการสร้างตัวละครหญิงในวรรณคดีไทย

ตัวละครหญิงมีบทบาทต่อโครงเรื่องและแก่นเรื่อง บทบาทที่หลากหลายของตัวละครหญิงในวรรณคดีทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจที่จะศึกษาลักษณะ บทบาท และความสำคัญของตัวละครหญิงในวรรณคดีไทยให้ลุ่มลึกชัดเจนยิ่งขึ้น ตัวละครหญิงมีความสำคัญในการสร้างรสวรรณคดี การศึกษาความสัมพันธ์ของตัวละครหญิงกับการสร้างสุนทรียรสในวรรณคดีไทย จะทำให้ผู้อ่านเข้าใจการสืบทอดรสนิยมทางวรรณศิลป์ของคนไทย อันเป็นเหตุสำคัญที่ทำให้วรรณคดีคงอยู่ และมีคุณค่าโดยไม่มีข้อจำกัดของกาลเวลาและยุคสมัย

วรรณคดีแสดงความซับซ้อนของจิตใจและธรรมชาติของมนุษย์ที่อาจอยู่เหนือขอบเขตของระเบียบสังคมผ่านลักษณะนิสัยและพฤติกรรมของตัวละคร นอกจากนี้สุนทรียรสของวรรณคดีซึ่งเกิดจากตัวละครหญิงน่าจะทำให้ผู้อ่านตระหนักถึงสุนทรียะทางอารมณ์และคุณค่าเชิงวรรณศิลป์ของวรรณคดีไทยยิ่งขึ้น

การศึกษาวรรณกรรมโดยแบ่งตามประเภทนั้นทำให้เอกลักษณ์ และความโดดเด่นเฉพาะตัวของตัวบทประเภทนั้น สื่อให้เห็นว่า “ตัวละครหญิง” ที่ปรากฏในงานวรรณกรรมที่ต่างประเภทกันสืบเนื่องมาจากการที่นักเขียนมีเป้าประสงค์ในการถ่ายทอดที่แตกต่างกันออกไป แม้วรรณกรรมทั่วไปจะมีเนื้อเรื่องที่คล้ายๆ กัน แต่ผู้ประพันธ์นำเสนอด้วยลีลาภาษาสร้างความหลากหลายทางวรรณศิลป์ของไทยให้แก่ ‘ตัวละครหญิง’ ก่อให้เกิดพลังสร้างสรรค์ของสตรีอย่างเห็นได้ชัดเจนผ่านวรรณกรรมประเภทต่างๆ

4. วิธีวิทยากระบวนทัศน์ “สตรีนิยม” : การศึกษาตามช่วงเวลาในการสร้างวรรณกรรม

การศึกษาตามช่วงเวลาในการสร้างวรรณกรรมเป็นการนำเสนอวิธีวิทยา ผู้วิจัยเลือก ‘ทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์’ ในประเด็น “สตรีนิยม” โดยผู้วิจัยนำเสนอวิเคราะห์ พิจารณา โดยกำหนดศึกษาตามช่วงระยะเวลา เพื่อให้ผู้อ่านเห็นภาพ “ความเป็นหญิง” ที่ชัดเจน ตลอดจนเห็นพัฒนาการของตัวละครหญิง



เมื่อกาลเวลาเปลี่ยนแปลงไป อันจะเป็นการศึกษาทั้งเชิงลึก และเชิงกว้างไปในเวลาเดียวกัน ดังตัวอย่างรายชื่อต่อไปนี้

พรธาดา สุวัธนวิธ. (2550). **ผู้หญิงกับบทบาทความเป็นแม่ในนวนิยายไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2510 – 2546**.
วิทยานิพนธ์ อ.ด., จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

จากวิทยานิพนธ์ข้างต้นจะเห็นได้ว่าพรธาดา สุวัธนวิธ กำหนดขอบเขตของ “ผู้หญิง” ในบทบาทเดียวคือ “ความเป็นแม่” ซึ่งถือได้ว่าเป็นความสัมพันธ์กับเพศสถานะของสตรีอย่างชัดเจน ความเป็นแม่เป็นวาทกรรมที่ยังปรากฏฝังลึกในสังคมไทยมาช้านานว่าหน้าที่และบทบาทของผู้หญิงที่สำคัญที่สุดคือ “ความเป็นแม่” ซึ่งมีความหมายต่อสรรพสิ่งในโลก แม่หมายถึงผู้ให้กำเนิด ผู้เลี้ยงดู ผู้อบรมสมาชิกใหม่สู่สังคมด้วยการผดุงรักษาครอบครัวยุติแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่าง ผู้ให้กำเนิดและผู้เกิดมา ความเป็นแม่จึงแบ่งผู้หญิงออกเป็น 2 ช่วง ได้แก่ ผู้หญิงดี คือ ผู้หญิงที่เหมาะสมจะเป็นแม่ของลูก กับผู้หญิงไม่ดีที่ไม่อยู่ในทำนองคลองธรรมพอที่ผู้ชายคนใดจะเก็บมาเชิดหน้าชูตาในฐานะภรรยาเพื่อเป็นแม่ของลูกได้ ผู้วิจัยแบ่งศึกษาเป็น 4 ช่วงเวลาในบริบทของสังคมไทย ได้แก่ ช่วงที่หนึ่ง คือ ช่วง พ.ศ. 2510 – 2519: แม่ในยุคเสรีนิยม ช่วงที่สอง คือ ช่วง พ.ศ. 2520 – 2530 : แม่ในยุคพัฒนาสตรี ช่วงที่สาม คือ ช่วง พ.ศ. 2531 – 2540 : แม่ยุคเรียกร้องสถาบันครอบครัว และช่วงที่สี่ คือ ช่วง พ.ศ. 2541 – 2546 : แม่ยุคยอมรับความเป็นแม่ที่หลากหลาย

การศึกษาผู้หญิงกับบทบาทความเป็นแม่ในสังคมจึงทำให้เห็นวาทกรรมของความเป็นแม่ท่ามกลางบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เพราะวาทกรรมเป็นพื้นที่หนึ่งซึ่งแสดง “เสียง” ของผู้หญิงผ่านการจำลองวิถีชีวิตของสังคมในยุคหนึ่งๆ ทำให้ความเป็นแม่สืบทอดโดยมีการปรับเปลี่ยนและผลิตซ้ำเช่นเดียวกับวาทกรรมหลักอื่นๆ ในสังคม ผู้วิจัยจึงนำแนวความคิดเกี่ยวกับแม่ในสังคมและวัฒนธรรมไทยและทฤษฎีสตรีนิยมมาอธิบายและทำความเข้าใจกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น อันจะนำไปสู่ความเข้าใจลักษณะของความเป็นแม่ในสังคมไทย รวมทั้งปัญหาและความขัดแย้งที่ผู้เป็นแม่ต้องเผชิญ

5. วิถีวิทยากระบวนทัศน์ “สตรีนิยม” : การศึกษาเชิงเปรียบเทียบ

การศึกษาเชิงเปรียบเทียบเป็นการนำเสนอวิธีวิทยา ผู้วิจัยเลือก ‘ทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์’ ในประเด็น “สตรีนิยม” โดยผู้วิจัยนำเสนอวรรณกรรมตั้งแต่ 2 เรื่องขึ้นไปเพื่อนำมาเปรียบเทียบ อันจะเกิดองค์ความรู้ใหม่ไม่ว่าจะเป็น ความเหมือน ความคล้ายคลึง และความแตกต่าง เป็นการเปิดกว้างทางความคิด ให้ผู้อ่านเห็นกระบวนทัศน์ของผู้ประพันธ์ได้อย่างลุ่มลึก และชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังตัวอย่างรายชื่อต่อไปนี้

กาญจนา วิชญาปกรณ์. (2550). **บริบทโลกในนวนิยายเอกเรื่อง สี่แผ่นดิน ของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช**.
วิทยานิพนธ์ ศศ.ด., มหาวิทยาลัยนเรศวร, พิษณุโลก.

จากรายชื่อวิทยานิพนธ์ข้างต้นจะเห็นได้ว่าเป็นการศึกษาเชิงเปรียบเทียบวรรณกรรมข้ามภาษาและวัฒนธรรม ผู้วิจัยได้ศึกษาบทบาทและกลวิธีของนักเขียนที่นำเสนอบริบทโลกซึ่งส่งผลต่อตัวละครหญิงในนวนิยายอมตะอย่าง นวนิยายเรื่อง ‘สี่แผ่นดิน’ ผู้วิจัยได้แสดงให้เห็นผู้อ่านได้รับรู้ และประจักษ์ว่า ความสามารถด้านกลวิธีการประพันธ์ด้านวรรณศิลป์ ศิลปะการสร้างตัวละครฝ่ายหญิง คือ “แม่พลอย” ของผู้ประพันธ์นั้นให้มีความสมจริง มีชีวิตสัมพันธ์กับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ต่างๆ ตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงสิ้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล นอกจากนี้นวนิยายเรื่องนี้ยังเป็นวรรณกรรมที่ผู้ประพันธ์สะท้อนสิ่งที่มนุษย์เผชิญในสังคมโลกทั้งโดยตรง และโดยอ้อม สะท้อนสภาพสังคม ไม่ว่าจะเป็นระบบการเมือง ระบบสังคม และระบบเศรษฐกิจ ซึ่งนวนิยายเรื่องนี้ได้เสนอเหตุการณ์

ทางประวัติศาสตร์ผ่านวรรณกรรมได้อย่างละเอียดและครอบคลุมจึงนับได้ว่าเป็นวรรณกรรมเอกที่ประเทืองปัญญาและอารมณ์ในเวลาเดียวกัน

เมื่อผู้วิจัยได้วิเคราะห์กลวิธีในการสร้างนวนิยายเอกเรื่อง สี่แผ่นดิน ของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช และได้รำนวนิยายเรื่อง ‘เซนต์แอนด्रेส เซนต์ซิลิตี’ ของ เจน ออสเตนที่ได้รับยกย่องว่าเป็นวรรณกรรมเอกของโลกเรื่องหนึ่งเพราะความโดดเด่นของกลวิธีการนำเสนอนวนิยายที่มีลักษณะร่วมกันอยู่ 4 ประการ ได้แก่ กลวิธีสร้างแนวคิดจากชื่อเรื่อง กลวิธีการสร้างโครงเรื่อง กลวิธีการสร้างความผิดแผกของตัวละคร และกลวิธีการเล่าเรื่องในมุมมองของสรรพนามบุรุษที่สาม ผู้ประพันธ์ทั้งสองสามารถนำกลวิธีดังกล่าวมาเสนอสภาพสังคมและแสดงความสัมพันธ์ระหว่างบริบทโลกกับตัวละครเอกได้อย่างตรงต้วจริงใจผู้อ่านทุกยุคทุกสมัยทั้งในและต่างประเทศ

การที่ผู้วิจัยเลือกทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์ ประเภท ‘การศึกษาเชิงเปรียบเทียบ’ มาใช้พิจารณานวนิยายไทยกับนวนิยายตะวันตกจะเห็นได้ว่าผู้วิจัยมีความเพียรพยายามมากในการศึกษาค้นคว้า สืบค้นวรรณกรรมที่มีเนื้อหาสัมพันธ์สอดคล้องกัน เพื่อนำมาเปรียบเทียบค้นหาลักษณะร่วมที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องกันทำให้ผู้อ่านเห็นภาพการแพร่กระจายของรูปแบบ เนื้อหา ตลอดจนแนวคิดในการสร้างสรรค์บทประพันธ์ของนักเขียนได้อย่างเป็นระบบชัดเจนยิ่งขึ้น

6. วิถีวิทยากระบวนทัศน์ “สตรีนิยม”: การศึกษาแนวอื่น ๆ

การศึกษาแนวอื่น ๆ เป็นการนำเสนอวิถีวิทยา ผู้วิจัยเลือก ‘ทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์’ ในประเด็น “สตรีนิยม” โดยผู้วิจัยนำเสนอผ่านการศึกษานวนิยายอื่น ๆ ดังตัวอย่างรายชื่อต่อไปนี้

มาโนช ดินลานสกุล. (2552). **วาทกรรมวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ด., มหาวิทยาลัยนเรศวร, พิษณุโลก.

ธัญญา สังขพันธานนท์. (2553). **วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ : วาทกรรมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในวรรณกรรมไทย**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ด., มหาวิทยาลัยนเรศวร, พิษณุโลก.

จากรายชื่อวิทยานิพนธ์ข้างต้น วิทยานิพนธ์เรื่องแรกของมาโนช ดินลานสกุล จะมุ่งเน้นในเรื่อง การศึกษาความหมาย อัตลักษณ์ และอิทธิพลของวาทกรรมของวรรณกรรมที่สังคมให้การยอมรับการแต่งตั้งจนได้รับรางวัลซีไรต์ ซึ่งงานวิจัยนี้เป็นวิถีวิทยาที่ผู้เขียนนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาวาทกรรมสตรีนิยมที่ปรากฏในวรรณกรรมซึ่งทำให้เห็นวิถีวิทยาในการสร้างมุมมอง กระบวนทัศน์ใหม่ๆ ที่น่าสนใจในการศึกษาตัวละครหญิง

ส่วนงานวิทยานิพนธ์เรื่องที่สองของธัญญา สังขพันธานนท์ เป็นงานวิจัยที่นำ ‘ทฤษฎีสตรีนิยมเชิงนิเวศ’ ซึ่งถือได้ว่าเป็นแนวทางใหม่ที่มีวิถีวิทยาอันลุ่มลึกสามารถเข้าถึง “ตัวละครหญิง” ในมิติที่แตกต่างจากงานวิจัยเรื่องอื่นที่เคยมีมา นั่นก็คือ การมองสตรีนิยมในเชิงธรรมชาติ ผู้วิจัยเลือกใช้ฐานคิดของวรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศมาเป็นวิถีวิทยาที่สำคัญในการวิเคราะห์ ถือได้ว่าเป็นชุดความคิดหลังสมัยใหม่ (postmodernism) ที่มีลักษณะของสหวิทยาการเพื่อให้ใช้องค์ความรู้และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาร่วมพิจารณาอย่างหลากหลาย ‘ทฤษฎีสตรีนิยมเชิงนิเวศ’ ช่วยให้ผู้อ่านมองเห็นพัฒนาการของระบบความคิดเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏในวรรณคดีไทยได้ชัดเจนมากขึ้น พร้อมกันนี้ยังเป็นการสร้างแนวทางใหม่ในการศึกษาเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในวรรณกรรมได้อย่างน่าสนใจอีกแนวทางหนึ่งอีกด้วย



บทสรุปและอภิปรายผล

บทความปริทรรศน์เรื่อง “สตรีนิยม”: การศึกษาวิถีวิทยาผ่านงานวิทยานิพนธ์ร่วมสมัยของไทย ผู้เขียนศึกษาวิทยานิพนธ์จำนวน 38 เรื่อง ในระดับบัณฑิตศึกษาทั้งระดับปริญญาเอก จำนวน 13 เรื่อง และปริญญาโท จำนวน 25 เรื่อง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์วิถีวิทยาเกี่ยวกับกระบวนการทัศน์ “สตรีนิยม” ที่ปรากฏในวิทยานิพนธ์ร่วมสมัยของไทย ผู้วิจัยได้นำมาเป็นวิถีวิทยาในการศึกษาตัวบทวรรณกรรมผ่านวาทกรรมการวิเคราะห์ตัวละครหญิงนับตั้งแต่อดีตจวบจนกระทั่งปัจจุบัน

ผลการศึกษาพบว่าในวิทยานิพนธ์ร่วมสมัยของไทยจำนวน 38 เรื่อง นั้นผู้วิจัยได้นำเสนอวิถีวิทยาเกี่ยวกับกระบวนการทัศน์ “สตรีนิยม” แบ่งออกได้เป็น 6 ประการ ได้แก่ การศึกษาตามเพศของนักเขียน, การศึกษาเชิงสังคม, การศึกษาตามการแบ่งประเภทของวรรณกรรม, การศึกษาตามช่วงเวลาในการสร้างวรรณกรรม, การศึกษาเชิงเปรียบเทียบ และการศึกษาแนวอื่นๆ ซึ่งถือว่าเป็นแนวทางที่สร้างองค์ความรู้ใหม่ให้กับวงการวรรณคดีศึกษาของไทยอย่างลุ่มลึกต่อไป

จากผลการศึกษาวิทยานิพนธ์ร่วมสมัยของไทยจำนวน 38 เรื่อง ที่ใช้วิถีวิทยาเดียวกันหรือคล้ายคลึงกัน จะเห็นได้ว่าผู้วิจัยส่วนมากจะนำวิถีวิทยาเกี่ยวกับกระบวนการทัศน์ “สตรีนิยม” มาศึกษาโดยแบ่งตามเพศของนักเขียน และการศึกษาเชิงสังคมมากที่สุด สะท้อนให้เห็นว่าเป็นวิธีการที่ได้รับความนิยมจากนักวิจัยสืบเนื่องมาจากการพิจารณาตามเพศของผู้เขียนซึ่งต่างเพศกัน จะมีทัศนะมุมมอง ตลอดจนโลกทัศน์ที่มีต่อสตรีแตกต่างกัน จะเห็นได้ว่า ‘นักเขียนหญิง’ หลายท่านให้ความสำคัญนำเสนอ “ตัวละครหญิง” ในหลากหลายมิติทั้งผู้หญิงที่เป็นกุลสตรีที่พึงประสงค์ของสังคม และผู้หญิงที่มีลักษณะไม่พึงประสงค์ของสังคมนักเขียนนำเสนอออกมาผ่านทัศนะที่น่าสนใจ เป็นการสะท้อนสภาพสังคมอย่างลุ่มลึกส่วน ‘นักเขียนชาย’ เมื่อนำเสนอ “ตัวละครหญิง” ผ่านความคิดเห็นของตนก็มีความสอดคล้องและความแตกต่างจากนักเขียนหญิงบ้าง เนื่องด้วยมีเรื่องเพศมาเป็นข้อจำกัดในการทำความเข้าใจเพศตรงข้าม แต่อย่างไรก็ตามมุมมองของนักเขียนชายก็มีความน่าสนใจ ถึงแม้ว่านักเขียนชายในอดีตยังติดกับดักของอุดมการณ์ปิตาธิปไตยที่มองว่า “ผู้ชายเป็นช้างเท้าหน้า ผู้หญิงเป็นช้างเท้าหลัง” หรือ “ผู้หญิงเป็นควาย ผู้ชายเป็นคน” อยู่ก็ตามแต่เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไป ผู้หญิงเริ่มได้รับโอกาสเข้ามามีบทบาทสำคัญๆ ในสังคมทั้งในระดับครอบครัวไปจนถึงระดับชาติ “กระบวนการทัศน์เชิงสตรีนิยม” นี้ ได้สะท้อนให้ผู้อ่านทุกเพศทุกวัยเริ่มตระหนักถึงพลังสร้างสรรค์ของสตรีในงานวรรณกรรม ตลอดจนศักยภาพของบทบาทของผู้หญิงในสังคมทั้งในระดับชาติและระดับนานาชาติอันจะเป็นการสร้างความเท่าเทียมทางเพศต่อไปในอนาคต

บรรณานุกรม

- วารุณี ภูริสินสิทธิ์. (2545). *สตรีนิยม : ขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งศตวรรษที่ 20*. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- นพพร ประชากุล. (2552). แนวคิดสกุล “สตรีนิยม” (Feminism). ใน *ขอกอักษรย้อนความคิด เล่ม 2 ว่าด้วยสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*. หน้า 202 – 203. กรุงเทพฯ: อาน.
- ัญญา สังขพันธานนท์. (2559). *แก่นวรรณคดี ทฤษฎีร่วมสมัย Contemporary Literary Theory*. ปทุมธานี : นาค.